

Mé drahé dítě, chápu, že až budeš číst tohle vyprávění, zažiješ řadu překvapení. Mnohá z nich budou nepříjemná, jiná snad méně. Doufám, že to následující bude zčásti potěšujícím zjištěním.

Čtrnáct let jsem měl sestru.

Proč je to potěšující? Protože teď, když jsem to konečně přiznal, ti můžu říct, jaká Marika byla. Byla to dívka, jejíž jediným cílem bylo hledat a říkat pravdu. Byla nezdolná. Odvážná. Pozorná. Náročná, to ano, ale energickým a svěžím způsobem. Mohu použít a rozvinout jednu z otcových metafor: Naslouchala hudbě života a dobře rozuměla jejím proměnlivým tónům a melodiím. Kdyby měla čas a příležitost, změnila by Marika k lepšímu všechny symfonie světa. Tomu naprosto věřím.

V tolika ohledech se ti, dcero, podobala.

Obrázek pro představu o Maričině charakteru: Vrátili jsme se do Prahy a přestěhovali se do vysokého nájemního domu v Široké ulici. Náš byt se nacházel v horním patře. Otec trval na tom, že jako geniální člověk písmen může žít pouze na vrcholu budovy. Byt byl dostatečně velký, s okny do dvora i do ulice. Stál také v blízkosti synagogy (pro mou matku) a košer řeznictví (pro mého otce).

V jednom ze suterénních bytů žil chlapec. Jmenoval se Heinrich a měl zohyzděnou tvář. Narodil se s rozštěpem, což je velký prázdný oblouk uprostřed horního rtu, který mu odkrýval zuby a dásně. Ostatní chlapci z bloku ho neustále popichovali.

Jednoho dne, když Heinrichovi rodiče spali, ho tito chlapci přesvědčili, aby si s nimi šel na ulici zahrát fotbal. Pochopitelně to byla lest. Vyrobili si ceduli, na které požadovali peníze za příležitost políbit žabáka, z kterého by se mohl vyklubat princ. V tu chvíli tam stála fronta zvědavých dívek ze sousedství. Když uviděly Heinrichův rozštěp, trousily hrozné, necitlivé poznámky a jedna dívka dokonce předstírala, že omdlívá zděšením.

Moje sestra Marika uslyšela ten rozruch. Seběhla dolů, uviděla, co se děje, popadla ceduli a roztrhala ji na kusy. Chlapec to pěkně naštvalo a vyhrožovali jí. Volali na ni „ty židovská netýkavko“, ale Marice to bylo jedno. A k tomu ještě popadla pár mincí, dala je Heinrichovi a doprovodila ho zpátky do jejich bytu, kde mu řekla, že od tohoto okamžiku budou přátelé. A taky že byli. Až do roku 1939, domnívám se, kdy se Heinrich a jeho rodina přestěhovali zpátky do Německa, do Stuttgartu.

Marika měla obrovský elán i soucit. Já bohužel nikdy nedokázal být jako moje sestra. Velmi jsem ji obdivoval a chtěl jsem následovat jejího příkladu, ale naše povahy se lišily. Byl jsem plachý a váhavý, mnohem více nejistý při navazování nových přátelství nebo při návštěvách velkých veřejných akcí jako třeba Bar micva. V dětství jsem často pociťoval úžas. Židovská víra, se svými mnoha zvyky a tradicemi vyplývajícími

z historie, která se zdála temná a hluboká jako Bavorský les, na mě často působila příliš intenzivním dojmem. Obzvláště pak rabíni. Nejvíce mě však ohromoval můj otec. Proč? Protože jsem vyrůstal ve víře, že je génius.

Chápeš úskalí takového přesvědčení? Pokud je pravdivé, pak je nemožné být synem takového člověka. Kdo může žít podle příkladu génia? Pokud není pravdivé, pak je také nemožné být synem takového člověka. Kdo může milovat pokrytce, nebo ještě hůře lháře?

Jak již bylo řečeno, v roce 1934 opustila naše malá rodina Bamberg a vrátila se do Prahy, kde můj otec nastoupil na místo přednášejícího na univerzitě, opět se specializací na germánskou literaturu. Bylo mi teprve pět let, takže si na stěhování do detailu nevzpomínám. Víím ale, že se v tuto dobu odehrála ještě jiná událost, která výrazně ovlivnila naše životy.

Hindenburg, prezident Německa, zemřel.

Mé dítě, nechci tě poučovat a zdlouhavě popisovat historii této éry. Nedovoluje mi to ani čas, ani mé chatrné zdraví. A navíc už byly chladnokrevné činy a úmysly jisté skupiny osob v Evropě třicátých let dobře zdokumentovány a zveřejněny. Zdůrazním však dvě zřejmé souvislosti.

Smrt prezidenta vedla ke zrození Führera.

Zrození Führera vedlo k vraždě civilizace.

Naše rodinné začátky v Praze byly šťastné. Vzpomínám si, jak jsme si mazali na chléb pořádnou vrstvu marmelády, tiše spolu sdíleli pravidla Tóry i sladkou vůni hořících svíček.

Otec si zpíval lidové písně, které znal z dob, kdy žil v Kaplici, nebo si pobrukoval Dvořákovu hudbu hrávající z rádia. Matka mi mezitím šla nový přehoz přes postel s obrázky klaunů nebo vyšívala ubrusy. Přitom zkoumala fotografie a dozvídala se o vzdálených tetičkách, strýčcích, bratrancích a sestřenicích. My si hráli – domino a šachy a taky divadlo s Maričinými dřevěnými panenkami (ty měly roli vojáků nebo povstalců) a mým medvědem (ten hrál buď hrdinu, nebo obět). Pamatuji si, jak otec jednou přinesl domů ptáčka – kanárka – a trval na tom, že se musí jmenovat Rainer. Nebo jak recitoval poezii tak nahlas, že rodiny z okolních bytů tloukly do zdí nebo do podlahy a křičely „Buďte zticha, my chceme spát!“, ačkoliv bylo třeba poledne. Ano, když recitoval, choval se velmi dramaticky. Postavil se na židli, pak mě zezadu uchopil, vyzdvihl vzhůru a pronesl:

*Držel chlapce pevně v náručí,
tiskna jej v teple a navždy v bezpečí.*

A další vzpomínky: matka kárající otce za jeho vlažný přístup k židovské víře – třeba když přišel pozdě domů před šabatem nebo když se postavil proti všem zvykům, vzal tužku a jal se překládat báseň nebo Marice i mně zapomněl před večeří požehnat. Občas zapomněl slova Kiduš – pamatuji si na jeho legrační reakci: protáhl obličej, křepčil po pokoji, předstíral, že ho matka honí, a křičel: „Držte ji ode mě! Ona je šílená!“ Sestra i já jsme se smáli, dokonce i maminka se smála. Jako vždy si opět stěžovali sousedé, ale to mého otce nemohlo nijak odradit. Místo

toho vyklepával do zdi nebo podlahy rytmické odpovědi ve snaze zapojit Erbensovy či Pflegersovy do kódované konverzace. Občas se mu podařilo i tohle:

P-A-R-D-O-N-P-Ř-Á-T-E-L-É.

Rozumíš, proč jsem toho komického, nadšeného génia obdivoval?

Ale zatímco náš domov byl kolébkou štěstí, vnější svět potemněl strachem. Velmi brzy zasáhly obavy i naše životy. Aníž bychom postřehli, kdy a jak se to stalo, hudbu v rádiu nahradil křik. To Adolf Hitler vykřikoval svou ohavnou propagandu. Pak jednoho večera přišel muž a rádio odnesl. Řekl, že je zakázáno, abychom vlastnili takové zařízení. Otcí to zlomilo srdce, ale jeho žal přetrval jen do okamžiku, než se rozhodl, že život bez rádia znamená více času, který může věnovat své velké lásce. Myslel jsem, že tím mínil nás – svou rodinu –, ale ve skutečnosti měl na mysli Rilkeho poezii.

Začal jsem si všimnout, že když se procházel ulicemi mimo židovskou čtvrt, lidé na něj ukazovali a něco si šeptali. Na obchodech jsme vidali nápisy „Židům a psům vstup zakázán“. Děti, které jsme považovali za přátele, na nás najednou pokřikovaly nebo nám nadávaly. Objevilo se nové nařízení zakazující vstup do kina. Další nařízení zapovídalo návštěvy kaváren a restaurací. Všude jsme s sebou museli nosit zvláštní průkaz totožnosti s velkým J natištěným nahoře.

Rainer, náš kanárek, se nachladil a zemřel. Myslel jsem si, že z toho otec bude zdrcený, ale on zkrátka jen vytáhl Rainerovo tělo z klícky a vyhodil ho do popelnice.

Jednoho dne jsem vstal z postele a chystal se do školy jako obvykle, když přišla matka a řekla: „Ne, Rafi, dnes tu musíš zůstat se mnou.“

Byl jsem šťastný, že mohu strávit nějaký čas se svou krásnou maminkou, ale zároveň mě to i mátl. Rodiče totiž silně věřili v sílu vzdělávání. Nikdy by mi nedovolili zůstat doma, jen tak pro nic za nic.

Ve vedlejším pokoji mi zachmuřelá Marika řekla: „Nesmíme tam jít.“

„Do školy?“

„Ano. Co sis myslíš?“

„Proč ne?“

„Je to rozkaz. Od vlády. Nevím. Asi proto, že jsme Židé.“

To už dávalo větší smysl. I mně, plachému dítěti, které věnovalo jen málo pozornosti dění ve světě, bylo teď jasné, že žít jako Žid v Praze bude čím dál těžší. Stačilo se podívat na den ode dne nešťastnější obličej matky a věděl jsem, že něco je vážně špatně.

Marika řekla: „Ty, Rafi, mám nápad.“

„Cože?“

„Jsem starší, takže víc vím. Můžu tě učit, jestli chceš. Můžeme si tu udělat učebnu.“

„Ano!“

Tehdy mi bylo deset. Nikdy jsem se už nevrátil do něčeho, co by se dalo nazvat „normální školou“. Místo toho jsem se učil od Mariky, matky, Starého Muže a jeho synovce Michala a později také od dvou laskavých lidí jménem Dominik a pan Haas.